

Lagen och moralen

Samtidigt som vi kritiserat Israels angrepp i Sinai har vi framhållit att man inte kan känna någon moralisk indignation över Israels handlingssätt och att vi önskar framgång åt Israels strävanden, detta dels därför att Israels unga frihet framstår som ett värde för oss alla, dels därför att den israeliska aktionen framkallats av Egyptens angreppshot, våldshandlingar och vägran att genom en fred erkänna staten Israel. På vissa håll har en motsättning spårats mellan kritiken och försvaret. Det är svårt att tillmäta denna tankegång någon betydelse. Den distinktion som här göres torde de flesta människor vara förmögna till. Vi ansåg väl alla, för att ta ett enkelt exempel, att vissa av Englands åtgärder under det andra världskriget stred mot internationell rätt, men inte desto mindre höll vi på Englands sak och önskade Englands seger. Det väsentliga problemet blir emellertid om vi måste uppställa lagen, den nationella eller den internationella, såsom bindande för vår moraliska bedömning, respektive för vårt handlande. Det är den frågan vi här skall diskutera — för många måste synpunkterna te sig självklara, men att de för många andra inte är det, inte ens är allvarligt reflekterade, framgår med all tydlighet av de senaste veckornas diskussion kring världshändelserna.

Aven under den demokratiska statens fasta rättsordning uppstår det berörda dilemmat. Våld måste beivras, måste straffas, men i åtskilliga fall står det för oss alla klart att den som under yttersta provokation och svårighet griper till våld kan ha mera rätt, vara mera moraliskt rättfärdigad än den som under våldet riktar sig. "Vi tro oss ha uttalat grundsatsen för allt konstitutionellt regemente, för allt civilt framskridande, för all lagbunden både styrelse och frihet. Den är: lydnad för gällande lag, men öppen rätt att fordra en bättre, och fri diskussion om medlen därtill." Dessa berömda ord av Geijer gäller endast rättsstaten, och inte ens i en sådan stat föreligger alltid överensstämmelse mellan det lagliga och det moraliska bedömandet.

För andra stater gäller icke alls denna norm — det är den tysta, alltför ofta undandolda förutsättningen för vår reaktion. Att ryssarna i sitt undertryckande av det ungerska revoltförsöket handlat även mot lagen är ostridigt, men det är inte endast därför eller huvudsakligen därför som vi finner deras politik ohygglig. Vi avskyr lika djupt de åtgärder som kan stödjas på den ungerska lagen och på Warszawapakten

som det rena godtycket vilket saknar varje samband med lagar och allianser. Vi anser liksom vid många tidigare revolutioner och enskilda aktioner mot en tyrannisk överhet att våld varit befogat. När, under vilka förhållanden, gäller detta försvar för våldet? Det går inte att här söka utreda. Men på ett i detta sammanhang avgörande motiv har den svenska regeringen genom sin delegat i FN själv pekat. Det talas här om "hur det ungerska folkets anonyma massor kämpat mot utländskt herravälde", om att "detta har varit en sant demokratisk revolution", om att "det är dubbelt tragiskt att bevittna hur denna frihetskamp undertrycks av främmande militär". Revolutionsförsöket anses alltså, och med rätta, ha uppburits av viljan att nå nationellt oberoende och folklig självstyrelse, och därför såges det vara berättigat. Det ungerska folket har, underförstås det, handlat mot lagen, men för en rätt och moral som vi alla erkänner.

I mera klart internationella relationer har denna differens varit än mera påtaglig och betydelsefull. Strävandet att nå en internationell rättsordning förutsätter visserligen att angreppshandlingar principiellt förkastas, och därför har det alltid och alldeles särskilt under senare tid varit vanligt att angripande stater söker ge sig sken av eller till och med i strid mot uppenbara fakta påstå att de i själva verket varit angripna. Men vårt ställningstagande i enlighet med allmänna rättsgrundsatsen, moraliska normer och känslor har aldrig varit så enkelt, så oreflekterat, att vi nöjt oss med att fördöma den som skjutit första skottet. Det spansk-amerikanska kriget, boernas inledande av fientligheterna mot England 1899, Englands krigsförklaring 1914 hör till de otaliga exemplen på att vi inte kunnat skilja på angripen och angripare eller att själva anfallshandlingen inte har ansetts avgörande för bedömningen. Att västmakterna inte tidigare grep till vapen mot nazismen har ständigt beklagats i efterkrigsdebatten.

De internationella organisationer, NF och FN, som bildades efter första och andra världskriget har lagt ned mycket arbete på dessa frågor. I en liten undersökning av år 1930 klarlade den nuvarande utrikesministern hur vanskliga de är. Han erinrade om svårigheten att göra en internationell organisations ingripande beroende av den formella frågan om den ena eller den andra parten i en konflikt vidtagit den första våldsåtgärden. I en NF-rapport på 1920-talet ansåg man det angeläget att rikta uppmärks-

samheten på de förebyggande åtgärder som rådet borde företaga vid krigsfara, snarare än på de repressiva åtgärder som kunde vidtagas efter utbrutet krig. Då väl en konflikt utbrutit kunde NF:s ingripande i många fall bli beroende mera på de stridande staternas hållning till organisationens förslag och krav efter fientligheternas inträdande än till frågan om vem som varit skyldig till den första angreppshandlingen. Det fanns därför en tendens i folk-rättsdebatten att utvidga begreppet angrepp så att det snarare skulle komma att gälla den som man i realiteten ansåg vara den felande än angriparen i mera ordinär mening.

Förhållandet mellan Israel och Egypten åskådliggör dessa svårigheter. Det är inte sofistiskt att tala om en kontinuerlig egyptisk aggression under de senaste sju åren, sedan det första egyptiska kriget mot Israel avvecklats genom ett stillestånd utan fred. Under dessa år har Egypten ständigt och öppet hotat med krig, det har rustat i direkt kungjord avsikt att angripa vid lämplig tidpunkt, det har vägrat att sluta fred trots hänvändelser från Israel, hundratals medborgare i Israel har dödats eller sårats vid egyptiska raiderna. I anslutning till president Eisenhowers uttalanden tar New York Times den 1 november avstånd från våldsåtgärdena, men betonar samtidigt att vad som skett "aktualiserar komplicerade legala och moraliska problem... Ty här uppstår den svåra och aldrig klart besvarade frågan om vad som i ett givet läge

innebär angrepp och vem den verkliga angriparen är. Enligt en uppfattning innebär angrepp ett militärt anfall över ett annat lands gränser, och den som gör ett sådant angrepp är angripare... Men problemet är inte så enkelt, och de moderna metoderna att föra krig genom propaganda, infiltration, subversion, sabotage och ekonomiska åtgärder har ytterligare komplicerat det. I den mån en enda person är skyldig till angrepp är det Egyptens president. Ty han har fört krig mot Israel, England och Frankrike genom propaganda, vapen-smuggling, infiltrering genom mördarband... genom hela sitt högt proklamerade program att kasta Israel i havet."

Aven om det kunde påstås att Israels angrepp den 29 oktober var av en helt annan art än vad Egypten gjort under de föregående åren, så måste likafullt frågan uppstå om denna handling sedd mot bakgrunden av läget och vad som förut skett rimligen kan bli föremål för samma rättsliga och moraliska indignation som ett oprovocerat erövrigs-krig. Det synes uppenbart att skillnaden är stor och avgörande, även om karaktären av brott mot Förenta nationernas stadga kan påstås vara densamma. Även i fråga om Englands och Frankrikes aktion är situationen en annan, men vi skall här inte ingå på den, då det blott gäller att ta upp principfrågan.

Hur ställer sig FN:s stadga och FN:s praktik till det dilemma som här föreligger? Det problemet skall tas upp i en följande artikel.